

ภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10 – 20 ปี

พิณสุดา สิริธรรังศรี*

การวิจัยภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10 – 20 ปี ดำเนินการเป็น 3 ระยะ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กล่าวคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานสภาการศึกษาได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาเฉพาะกิจศึกษาภาพการศึกษาไทยในอนาคต 10 – 20 ปี ขึ้น เมื่อกลางปี 2549 โดยมีศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน เป็นประธาน ระยะแรกได้กำหนดกรอบความคิด และแนวทางการศึกษาภาพอนาคตจากการระดมความคิดของคณะอนุกรรมการ จำนวน 5 ครั้ง

เมื่อศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน ได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเมื่อปลายปี 2549 จึงได้แต่งตั้ง ดร.พนม พงษ์ไพบูลย์ เป็นประธาน ดำเนินการระยะที่ 2 ในเวลาต่อมา โดยการมอบหมายหน่วยงาน/บุคคลที่เกี่ยวข้องดำเนินการวิจัย สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เพื่อนำผลมาคาดการณ์อนาคตของการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ดำเนินการภายใต้ข้อเสนอแนะของคณะอนุกรรมการฯ จำนวน 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านสังคม 2) ด้านเศรษฐกิจ และลักษณะของการผลิตและการบริการ 3) ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน 4) ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม 5) ด้านการเมืองการปกครอง และ 6) ด้านประชากร จากนั้น ได้มีการสัมมนาผลการศึกษา ทั้ง 6 ด้านในวงกว้าง เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและแนวทางพัฒนาการศึกษาไทยในอนาคต และนำผลไปตั้งเคราะห์และจัดทำภาพการศึกษาไทยในอนาคตในระยะที่ 3 เมื่อคณะอนุกรรมการดำเนินการในระยะที่ 2 แล้วเสร็จ ในปี 2550 ต่อมาเมื่อกลางปี 2551 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจึงได้มีการตั้งเคราะห์ผลการศึกษาระยะที่ 1 และระยะที่ 2 และทำวิจัยซ้ำ โดยผู้วิจัยเพื่อวาดภาพการศึกษาไทย เป็นระยะที่ 3 ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้าย

การวิจัยนี้ค่อนข้างยุ่งยากและซับซ้อน เนื่องจากระหว่างดำเนินการมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รุนแรงอย่างสุดขีดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะการเมืองการปกครอง ทั้งสังคมไทยและสังคมโลก ข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในช่วงแรกของการวิจัยกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการวิจัยระยะ 3 มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก สะท้อนถึงความผันแปรของข้อมูลที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา และมีผลต่อการคาดการณ์ในอนาคต เป็นเหตุให้ต้องกระทำซ้ำ และใช้เวลานาน ห้วงหนึ่งเป็นจุดสิ้นสุดงานวิจัย

* คร., ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและฝึกอบรมทางการศึกษา วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ภัณฑิพย์

ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพปัจจุบันและแนวโน้มของบริบทโลกที่ส่งผลต่อการศึกษาในอนาคต 10 – 20 ปีข้างหน้าในด้านต่าง ๆ จะเป็นดังนี้

1.1 **สังคม** สังคมโลกในอนาคตที่ส่งผลต่อสังคมไทยจะเป็นสังคม 3 ลักษณะ คือ 1) สังคมแข่งขัน ที่ใช้ความรู้เป็นฐานของการพัฒนาและการแข่งขัน เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ในยุคเศรษฐกิจ สังคมฐานความรู้ 2) สังคมสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนจะได้รับความสำคัญมากขึ้น ในสังคมไทยจากการบังคับใช้กฎหมายที่มีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น และ 3) สังคมพอเพียง จากสภาวะการแข่งขันและวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่จะต่อเนื่องในอนาคตทำให้สังคมไทยต้องหันมาให้ความสำคัญในเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันทางชีวิตและสังคม

1.2 **เศรษฐกิจ** เศรษฐกิจในอนาคตจะเป็นเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงและมีความระมัดระวังมากขึ้น จากบทเรียนวิกฤติทางเศรษฐกิจโลก เมื่อปี 2540 และ 2551 ที่ผ่านมา และจะมีลักษณะ 1) ความเป็นโลกาภิวัตน์ การเคลื่อนย้ายแหล่งเศรษฐกิจมายังเอเชีย 2) ลักษณะการผลิตและการบริการที่คำนึงถึงความเชี่ยวชาญที่เน้นขึ้นส่วนมากขึ้นตามความถนัด ความชำนาญเฉพาะ 3) คุณภาพและราคาถูกลง 4) องค์กรประสิทธิภาพ/การเรียนรู้ แรงงานที่มีความรู้ (knowledge workers) 5) การจัดการความรู้ 6) การวิจัยและพัฒนา และ 7) ให้ความสำคัญกับทรัพย์สินทางปัญญามากขึ้น ส่งผลให้เกิดทั้ง 1) เศรษฐกิจแข่งขัน และ 2) เศรษฐกิจพอเพียง

1.3 **สิ่งแวดล้อมและพลังงาน** สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงานทั่วโลกกำลังอยู่ในภาวะวิกฤต กล่าวคือ 1) สถานการณ์ด้านพลังงาน โลกจะยังคงมีเชื้อเพลิงประเภทน้ำมันและก๊าซธรรมชาติอีกไม่ถึง 100 ปี และจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมโลกอย่างรุนแรง จนทำให้เกิดการตื่นตัว พยายามหาพลังงานอื่นทดแทน 2) สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อโลกใน 2 ลักษณะ คือ ผลกระทบร่วม และผลกระทบต่อภูมิภาคทั้งภาวะโลกร้อน น้ำท่วม ไฟไหม้ ฯลฯ 3) การอนุรักษ์และการพัฒนาจำเป็นต้องดำเนินการบนพื้นฐานของการให้ความรู้ การบังคับปฏิบัติและการใช้เทคโนโลยี เพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อม และ 4) สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อปลูกฝังและให้ความรู้แก่พลเมืองของตน ในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่การศึกษาปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

1.4 **วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม** ทิศทางของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในศตวรรษใหม่ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ (1) ด้านพลังงาน (2) ด้านสุขภาพและอาหาร และ (3) ด้านการติดต่อสื่อสาร และจากการสำรวจของสถาบันวิจัยระดับโลก (สวทช., 2550) พบว่า เทคโนโลยีอุบัติใหม่ที่เกิดขึ้นในโลกสามารถจัดกลุ่มได้ 4 กลุ่มหลัก คือ (1) เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (2) เทคโนโลยีชีวภาพ (3) นาโนเทคโนโลยี (4) เทคโนโลยีวัสดุและเทคโนโลยีอื่น โดยทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยีในภาพรวมจะเป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ (1) เทคโนโลยีในสาขาต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกันมากขึ้น

ในลักษณะของสหสาขาวิทยาการ (2) เทคโนโลยีในแต่ละสาขาจะแตกแขนงในเชิงลึกมากขึ้นเพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ (3) เทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความรู้ ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการเรียนรู้ของมนุษย์มากขึ้น

1.5 การเมืองการปกครอง สถานการณ์โลกจากอดีตส่งผลถึงปัจจุบัน ทำให้อินาตจะเกิดการรวมตัวของประเทศต่าง ๆ และปกป้องผลประโยชน์ประเทศของตนมากขึ้น การเพิ่มความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน การปกครองที่คำนึงถึงการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในระบอบประชาธิปไตย ควบคู่กับความโปร่งใสและการตรวจสอบจากภาคประชาชนจะมีความสำคัญมากขึ้น ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ส่งผลต่อการศึกษาที่ต้องคำนึงถึง 1) กระแสประชาธิปไตย 2) การกระจายอำนาจ และ 3) การจัดการศึกษาสำหรับชายแดน มากขึ้น

1.6 ประชากร พบว่า 1) โครงสร้างประชากรที่จำนวนประชากรวัยเรียนจะลดลงถึงร้อยละ 25 ในอีก 15 ปีข้างหน้า 2) แนวโน้มผู้สูงอายุมากขึ้น สัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มสูงขึ้น ขาดทักษะพื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ และ 2 ใน 3 เป็นสตรี และ 3) การเคลื่อนย้ายประชากร มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานกันอย่างเสรี เกิดการทำงานข้ามชาติและข้ามถิ่น และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคตขณะเดียวกันการกระจายตัวของประชากรโลก มากกว่าร้อยละ 60 จะอาศัยอยู่ในเมือง ทำให้ภาวะความเป็นเมืองเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการวางแผน และการบริหาร/จัดการศึกษาที่กลุ่มเป้าหมายและจำนวนเปลี่ยนแปลงไป

2. ข้อพิจารณาสำหรับการศึกษาไทยในอนาคต การศึกษาในอนาคตควรเป็นการศึกษาเพื่อ 1) พัฒนาคคน 2) พัฒนาสังคม 3) การศึกษาเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อน และ 4) การศึกษาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้คนไทยมีความรู้ ความสามารถ ทักษะการดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการแข่งขันได้อย่างรู้เท่าทัน

3. ภาพอนาคตประเทศไทย เป็นภาพอนาคตทั้งที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ที่ครอบคลุม 3 ประเด็นหลัก คือ 1) บริบท 2) คนไทย และ 3) การศึกษาไทย กล่าวคือ

3.1 บริบท ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านประชากร ดังนี้

1) บริบทที่พึงประสงค์ ครอบครัวย่อส่วน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมปลอดภัย มีความเอื้ออาทรรักใคร่กลมเกลียว ประเทศมีความสามารถในการแข่งขัน เศรษฐกิจมั่นคง ประชาชนมีรายได้อย่างทั่วถึง สิ่งแวดล้อมและพลังงานได้รับการปกป้องและพัฒนาเพิ่มขึ้น มีการปลูกจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและพลังงานผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพลังงาน ในภูมิภาค เกิดการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มพูนความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ก่อให้เกิดนวัตกรรมมากขึ้น ประชาชนเข้าถึงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้นด้วย นโยบายการส่งเสริมและระบบการผลิตและพัฒนาจากรัฐ ขณะที่เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศและภูมิภาคมากขึ้น ผู้นำทางการเมือง/ผู้บริหารเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นต้นแบบ

ที่ดีแก่ผู้เรียนและเยาวชน มีธรรมชาติทางการปกครอง ประชาชนเรียนรู้และปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ชุมชน เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมทางการศึกษามากกว่าอดีตที่ผ่านมาและมีความชัดเจนมากขึ้น และจัดการศึกษาแทนรัฐ สำหรับประชากรที่ลดลงส่งผลให้เกิดการลงทุนด้านคุณภาพการศึกษาได้เพิ่มขึ้น ผู้สูงวัยที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมภูมิปัญญา และสังคมได้รับประโยชน์จากประสบการณ์ของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น

2) **บริบทที่ไม่พึงประสงค์** สังคมไทยเป็นสังคมที่ครอบครัวแตกแยก ชุมชนไม่เข้มแข็ง การพัฒนาไม่ยั่งยืนขาดภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม มีความอ่อนแอ ประชาชนตกงาน รายได้ต่ำกว่ารายจ่าย ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนมากขึ้น ขาดการใช้ปัญญาและความรู้เป็นฐานในการดำเนินชีวิต ประเทศชาติขาดความสามารถในการแข่งขันกับนานาชาติ สิ่งแวดล้อมและพลังงานเสื่อมโทรมมลภาวะเป็นพิษ อุบัติภัยจากธรรมชาติรุนแรงมากขึ้น เกิดการขาดแคลนพลังงานมากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่มีการส่งเสริม/ไม่มีการเรียนรู้และปกป้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพลังงาน ขาดการส่งเสริมด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่เพียงพอทั้งเทคโนโลยีอุบัติใหม่และเทคโนโลยีผสมผสาน มีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปใช้ในทางที่ผิด ส่งผลกระทบต่อประชาคมโลกอย่างร้ายแรง การก่อการร้ายข้ามชาติและก่อการร้ายในประเทศเป็นเหตุทำลายความมั่นคงของประเทศ เกิดความขัดแย้งและแตกแยกทางการเมือง ขาดธรรมชาติทางการปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดความเข้มแข็ง เป็นเครื่องมือทางการเมืองระดับชาติมากกว่าการพัฒนาท้องถิ่น ทำหน้าที่สุดประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นทำให้เป็นภาระของรัฐและสังคม

3.2 **ภาพอนาคตคนไทย** ด้วยบริบททางการศึกษาอนาคตดังกล่าว ส่งผลต่อภาพอนาคตคนไทยที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ดังนี้

1) **ภาพอนาคตคนไทยที่พึงประสงค์** คือ เป็นคนไทยที่มีความรับผิดชอบ มีคุณภาพ รู้จริง รู้ลึก รู้กว้าง รู้ภาษา รู้เทคโนโลยี รู้รักษาสุขภาพ และมีคุณธรรม มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม มีความรู้และทักษะ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย อดทนและมุ่งมั่นในการทำงาน มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว เอื้ออาทรและเกื้อกูลกันและกัน ดำรงตนตามครรลองของศาสนา รู้จักแสวงหาความรู้และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความสามารถในการจัดการตนเองและปรับตัวในการดำเนินชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์

2) **ภาพอนาคตคนไทยที่ไม่พึงประสงค์** คือ เป็นคนไทยที่มีร่างกายอ่อนแอ จิตใจไม่มั่นคง ขาดความรับผิดชอบ ขาดวิจารณญาณและการคิดวิเคราะห์พื้นฐานของวิทยาศาสตร์ เชื่อง่าย มงาย หลงกระแส อารมณ์ไม่มั่นคง ขาดสติ ขาดความสามัคคี นิยมความรุนแรง เห็นแก่ตัว ขาดจิตสาธารณะ มีความรู้ผิวเผิน ไม่รู้จริง ไม่รู้กว้าง ไม่รักการอ่าน ขาดทักษะอาชีพ ไม่สามารถแก้ปัญหาและจัดการชีวิตตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 ภาพอนาคตการศึกษาไทย ภายใต้บริบท และคนไทยที่พึงประสงค์ และไม่พึงประสงค์ ภาพอนาคตการศึกษาไทย ควรเป็นดังนี้

1) ภาพอนาคตการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาปัจเจกบุคคลให้มีความรู้ ทักษะ สติปัญญา ความฉลาดทางอารมณ์ การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีความสุข มุ่งเน้นการพัฒนาที่สมดุลและสติปัญญาของมนุษย์ควบคู่กับสถานะแห่งคุณธรรม จริยธรรม ที่มีคุณสมบัติอย่างเป็นองค์รวม ด้วยกลไกของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนาเป็นฐานในยุค เศรษฐกิจ – สังคมฐานความรู้

2) ภาพอนาคตการศึกษาไทยที่ไม่พึงประสงค์ เป็น “การศึกษาจำแลง” ที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งแต่ไร้คุณธรรมและสำนึกรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ขาดการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ มุ่งประกาศนียบัตรและปริญญามากกว่าเนื้อหาความรู้ ส่งผลให้ผู้เรียน “สมองกลวง” ไม่มีความรู้ ทักษะ เจตคติตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ขาดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่รักการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ ไม่รู้จริง ไม่รู้กว้าง ทำตัวไร้สาระและไม่มีแก่นสาร ไม่สามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาและจัดการตนเองได้

3.4 โอกาส และอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น

3.4.1 โอกาส

1) กระแสการให้ความสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) เศรษฐกิจเอเซียมีความมั่นคง ส่งผลให้ประเทศไทยเกิดการตื่นตัวและปรับตัวรองรับการพัฒนาและสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมเป็นช่องทางการเรียนรู้ และแสวงหาความรู้ของประชาชนและผู้เรียนมากขึ้น 4) ประชากรวัยเรียนลดลง ส่งผลให้รัฐมีโอกาสมุ่งงบประมาณเพื่อการศึกษาได้มากขึ้น และ 5) ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ภาวะโลกร้อน การขาดแคลนน้ำและพลังงาน เป็นต้น ก่อให้เกิดการตื่นตัวระแวดระวังและวางแผนป้องกัน ส่งผลต่อการศึกษาและการเรียนรู้มากขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือและกลไกการจัดการภาวะวิกฤติต่าง ๆ ดังกล่าว

3.4.2 อุปสรรค

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอนาคตประเทศไทยจะมีโอกาสดี ๆ จากกระแสโลกดังกล่าวข้างต้น แต่ก็อาจพบอุปสรรค ดังนี้ 1) ความไม่มั่นคงทางการเมือง ส่งผลให้นโยบายทางการศึกษาไม่ต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน 2) รัฐบาลให้ความสำคัญต่อศึกษาน้อยกว่าด้านอื่น ๆ 3) ประชาชน/พ่อแม่ผู้ปกครองให้ความสำคัญต่อปากท้องมากกว่าการศึกษา 4) ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต ส่งผลต่อการสนับสนุนการศึกษาของรัฐและผู้ปกครอง และ 5) อุบัติภัยต่าง ๆ ทั้งภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้น โรคระบาดอุบัติใหม่ ปัญหาชายแดนที่คุกรุ่นต่อเนื่องในแต่ละพื้นที่ เหล่านี้ ล้วนเป็นอุปสรรคให้การพัฒนาการศึกษาแต่ละภูมิภาคชะงักงัน และไม่ราบรื่น

4. ข้อเสนอเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย

เพื่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาไทยใน 10 – 20 ปีข้างหน้า เป็นฐานการพัฒนาคนไทยและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในที่สุดควรดำเนินการ เป็น 3 ระยะ ดังนี้

4.1 ระยะเร่งด่วน โดย 1) เร่งรัดพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา และ 2) เร่งรัดการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาให้ครอบคลุมสถานศึกษาทุกแห่งในทุกระดับ/ประเภท ที่รัฐบาลกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละด้านพึงยอมรับและตกลงร่วมกันในผลของการประเมิน เพื่อนำผลมาปรับปรุงทางการบริหารและจัดการศึกษา ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณและวิชาการ และการจัดโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเอื้ออำนวยให้การศึกษาดำเนินไปได้อย่างมีคุณภาพ

4.2 ระยะกลาง เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยนำผลการประเมินตาม 1) และผลการประเมินทางการบริหารและการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้อง มาพิจารณาพร้อมกับผลกระทบ/สภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อมและพลังงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และประชากร ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยพิจารณาปรับปรุงทั้งระบบ ทั้งด้านปรัชญาแนวคิด จุดมุ่งหมาย หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผลครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และรูปแบบการจัดการศึกษาแนวใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างทันทั่วทั้ง รวมทั้งให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนา เพื่อการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในฐานะของเครื่องมือในการเรียนรู้มากกว่าการเน้นการสอนเนื้อหาวิชา

4.3 ระยะยาว ปรับระบบการบริหารและการจัดการศึกษา จากการศึกษาที่เป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว โดย 1) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เปลี่ยนเป็นการศึกษาที่เป็นหน้าที่ของประชาชนที่มีรัฐเป็นผู้สนับสนุน โดยกระจายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน เอกชนและสถาบันทางสังคมเป็นผู้จัดในลักษณะการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่หรือชุมชนเป็นฐาน โดยหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนและติดตามประเมินผลอย่างเข้มข้น 2) สำหรับสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เปลี่ยนเป็นสถานศึกษาในกำกับรัฐ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของการอุดมศึกษา และลดภาระงบประมาณของรัฐ ยกเว้นสถานศึกษาที่จัดตั้งเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน ที่ยังคงต้องการความช่วยเหลือจากรัฐค่อนข้างมาก